

Önkéntesség közel s távol: hazai és nemzetközi helyzetkép

Perpék Éva

Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont

Gyerekesély-kutató Csoport – Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika

Intézet

Írásomban nemzetközi összehasonlításban térképeztem fel a magyarországi önkéntességet. Eközben vizsgálom a nonprofit szektor kiterjedtségét és gazdasági erejét, az önkéntesek számát és jellemzőit, valamint az önkéntesek által előnyben részesített tevékenységi területeket és támogatott szervezeteket.

Kutatási keret

Az önkéntességnek számos definíciója létezik. Ezen definíciók metszete három fő jegyet tartalmaz. A tevékenység önkéntes, kényszer nélküli, nem ellenszolgáltatás fejében végzik (bár a költségtérítés megengedett), mások (nem háztartástagok – személyek, csoportok, közösségek, társadalom) hasznára irányul (Czike–Kuti 2006:24, Bartal–Kmetty 2011:55).

Kutatásom során néhány jól körülhatárolható, a nemzetközi és hazai kutatások alapján kikristályosodott alapelv mentén haladok. Az egyik az, hogy az önkéntesség vizsgálatakor érdemes számba vennünk annak mind szervezeti, formális vagy közvetett, mind szervezeten kívüli, informális vagy közvetlen változatait. Különösen fontos ez olyan posztoszocialista országokban, mint Magyarország, ahol a nem szervezeti önkéntesek száma lényegesen meghaladja a szervezeti önkéntesek számát. (Czike–Kuti 2006:13, Perpék 2011b:15, United Nations, UN). Az önkéntességet ebben a tág keretben értelmezi az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organization, ILO) is (UN 2003, ILO 2010).

A másik kiindulópont, hogy az önkéntesség bizonyos szintű emberi, kulturális és társadalmi tőkét követel meg az egyéntől és egyben vissza is hat a cselekvőre: növel(het)i a rendelkezésére álló tőkeállományt (Wilson–Musick 1997:694).

Amellett is érvelek, hogy egy egyéni önkéntes tevékenységnek – legyen az bevásárlás idősebb embereknek, kertészkedés egy óvodában, szemétyűjtés a környéken – a helyi közösségre és a (civil) társadalomra is vannak, illetve lehetnek tovagyűrűző hatásai. Pontosabban, mindezen tényezők kölcsönösen és leginkább pozitívan hatnak egymásra (Perpék 2011b).

A fentieknek megfelelően a következő két önkéntes definíció áll a legközelebb hozzám. Az egyik szerint „az önkéntes »munka¹« olyan nem fizetett önkéntes tevékenység, amelyet a családon kívüli egyének vagy csoportok érdekében végeznek, *hozzájárulva ezzel egy közösség fejlődéséhez*” (Czike–Kuti 2006:13 alapján Perpék 2011b:15). A másik szerint az önkéntesség (1) produktív munka, amely *humán tőkét* feltételez, (2) kollektív cselekvés, amely *társadalmi tőkét* kíván meg és (3) etikailag irányított munka, amely *kulturális tőkét* igényel” (Wilson–Musick 1997:694, kiemelés tőlem).

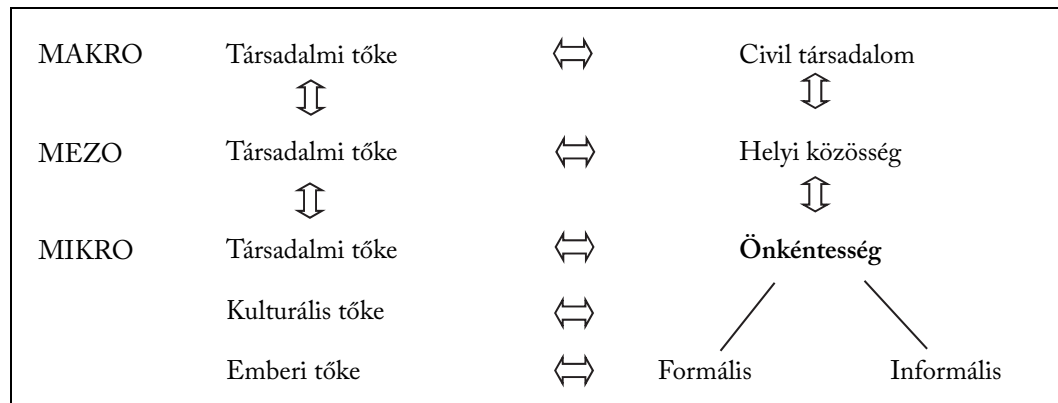
¹ A „munka” kifejezést az önkéntesség vonatkozásában „tevékenység” értelemben használom, amiért nem jár fizetség, bár a költségek megtérítése megengedett.

Fontos még előre bocsátani, hogy az önkéntességet kizárólag az adott ország történelmi, kulturális, politikai és társadalmi kontextusában érdemes vizsgálni. Az önkéntes munka nagyságát és szerkezetét jelentősen befolyásolják egy állam demokratikus hagyományai (illetve azok hiánya vagy megszakítottága), a nonprofit szektor kiterjedtsége, a civil társadalom fejlettsége, a társadalmi tőke különböző fajtái és szintjei (az általánosított bizalomtól kezdve a baráti kapcsolatokon át a szervezeti tagságig számos tényező).

A kutatási keret vizuálisan megjelenítve:

1. ábra

Önkéntesség mikro-, makromodell

Forrás: Perpék 2011b:15 alapján. Előzmények: Coleman 1990, Smith 1994, Czako et al. 1995, Wilson, Musick 1997, Putnam 2000, Czike–Bartal 2005, Czike–Kuti 2006, Smith 2006, Henderson 2007.

Végül érdemes megjegyezni, hogy az önkéntesség mérésében alkalmazott definíció és módszer is befolyásolja az eredményeket. Nem mindegy ugyanis, hogy egy adott kutatás csak a szervezeti, közvetett önkéntességet, vagy a szervezeten kívüli, közvetlen önkéntességet vizsgálja-e, esetleg mindkettőt. Az is számít, hogy szervezetektől gyűjtik-e az adatokat, vagy egyénektől, továbbá, hogy időben a jelenlegi állapotot, az elmúlt hetet, hónapot, vagy évet veszik-e alapul. Lévén, hogy Magyarországon a szervezeten kívüli időadományozás az elterjedtebb, az önkéntes munka valódi súlyát akkor mérhetjük fel a legpontosabban, ha egyénektől gyűjtünk adatokat és az önkéntesség formális és informális változatát is felmérjük.

Formális szemlélet: nemzetközi kutatások

A nemzetközi kutatások többsége a formális vagy szervezeti önkéntességet méri. Jórészt ez a magyarázata annak, hogy Magyarország nemzetközi összehasonlításban az "önkénteshiányos" országok közé tartozik. A Johns Hopkins Egyetem nagyszabású összehasonlító nonprofit kutatása (Comparative Nonprofit Sector) kétszeresen is a formális szemlélet jegyében zajlott, hiszen szervezetektől gyűjtöttek adatokat – természetesen szervezeti – önkénteseikről. A kutatásnak több hulláma volt. Az első 1990-ben zajlott 12 országban.² 4 országból gyűjtöttek önkéntességre vonatkozó adatokat, Magyarország ekkor nem volt köztük. A magyar adatok

² A 12 ország: Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Németország, Olaszország, Egyesült Királyság, Magyarország, Japán, Brazília, Ghána, Egyiptom, Thaiföld, India. Olyan nonprofit szervezetektől gyűjtöttek adatokat, amelyek megfeleltek az alábbi feltételeknek: intézményesültség, kormányzattól való függetlenség, nem profitorientált működés, saját vezetőség, önkéntesség. Az egyházakat és a politikai szervezeteket ebben a kutatási szakaszban még nem vizsgálták.

mindvégig a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) nonprofit adatgyűjtéséből származtak. (Salamon–Anheier 1995). 1995-ben, a kutatás második szakaszának első részében 22-re nőtt a vizsgált országok száma. 1997-98-ban, a második szakaszban 35³, majd 37 országban végeztek kutatást (Salamon et al. 2004, Salamon 2011).

Önkéntesség és nonprofit szektor: el- és kiterjedtség, gazdasági hatások

A Johns Hopkins Egyetem kutatássorozatának egyik fő megállapítása, hogy a nonprofit szektor és az önkéntesség súlya növekszik, “globális egyesületi forradalomról” is beszéltek. A kutatók megállapították, hogy ha a 35 ország nonprofit szektorait önálló nemzetgazdaságként fognánk fel, ez a világ hetedik legerősebb nemzetgazdasága lenne, Franciaország és az Egyesült Királyság mögött alig lemaradva. Harminchét országot alapul véve kiszámolták, hogy az önkéntes munka 400 milliárd USD⁴-vel járult hozzá a világ gazdaságához az ezredforduló környékén. (Ezen összeg nagyságának érzékeltetésére: 2014-ben a Google értéke 365 milliárd USD, a Microsofté 350 milliárd USD).

1. táblázat

A formális önkéntesség és a nonprofit foglalkoztatás gazdasági hatásai

Szempont/vizsgált országok		22 ország, 1995	35 ország, 1997	Magyar- ország, 1995
Önkéntesek száma, millió fő		–	190	–
Önkéntesek népességen, illetve felnőtt népességen belüli aránya, %		28	20	–
GDP-hez való hozzájárulás, %	Önkéntesek	1,1	5,1	0,1
	Fizetett nonprofit munkavállalók	4,6		2,8
Teljes mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatás, %	Önkéntesek	2,1	–	0,3
	Fizetett nonprofit munkavállalók	4,8		1,3
Gazdaságilag aktív népesség, %	Önkéntesek	–	1,6	–
	Fizetett nonprofit munkavállalók	–	2,8	–
Teljes munkaidős állások száma	Önkéntesek	10,6 millió	16,8 millió	10 ezer
	Fizetett nonprofit munkavállalók	19 millió	22,7 millió	45 ezer

Forrás: Perpék 2011a, Perpék 2011b:41 Salamon et al. 1999, Sebestény et al. 1999 és Salamon et al. 2004 alapján.

³ A 22 ország: *Nyugat-Európa:* Ausztria, Belgium, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Németország, Spanyolország; *Kelet- és Közép-Európa:* Csehország, Magyarország, Románia, Szlovákia; *Egyéb fejlett országok:* Ausztrália, Izrael, Japán, USA; *Latin-Amerika:* Argentína, Brazília, Kolumbia, Mexikó, Peru.

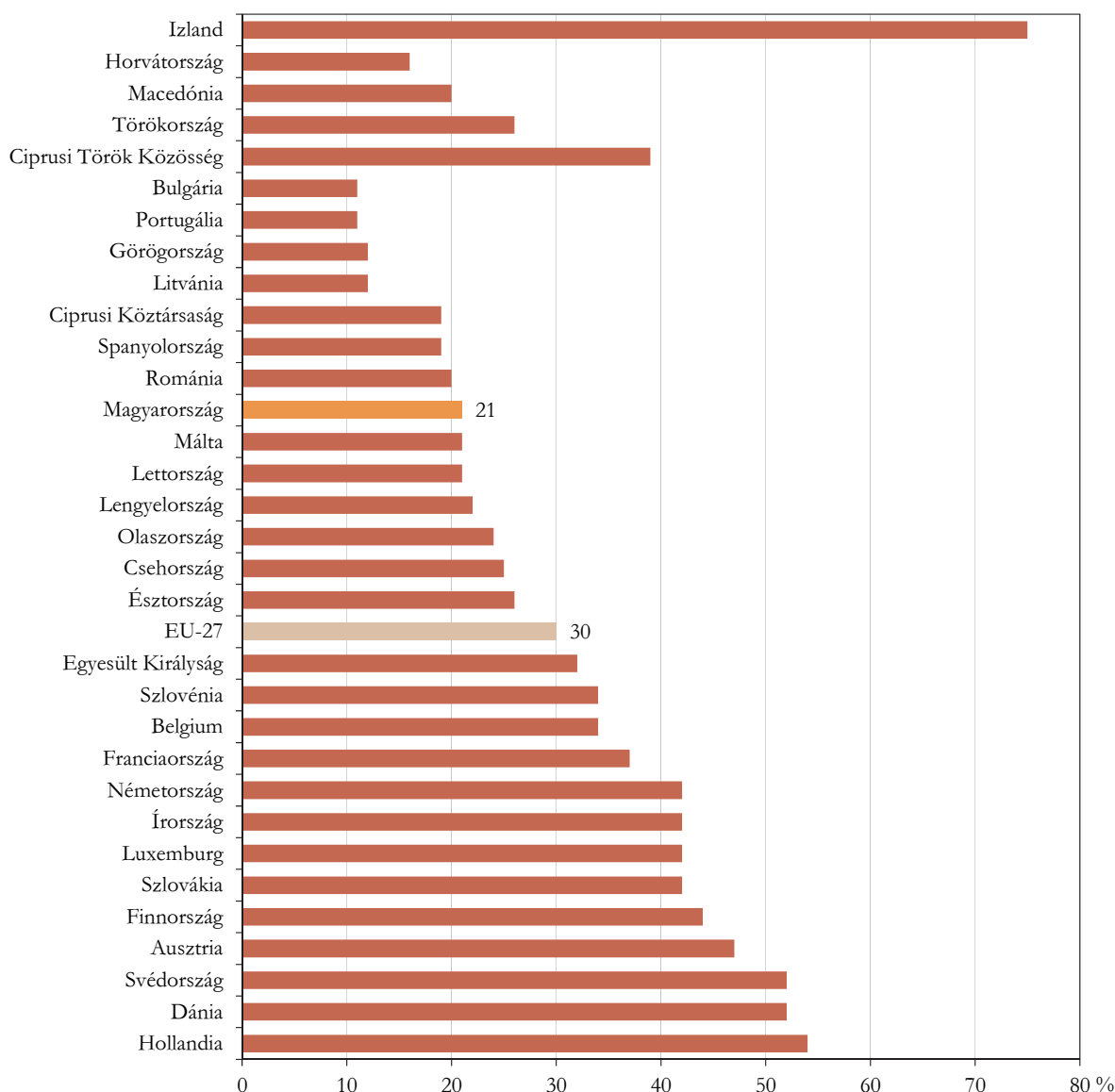
A további 13 ország: Olaszország, Norvégia, Svédország, Lengyelország, Dél-Afrika, Egyiptom, Kenya, Marokkó, Tanzánia, Uganda, Dél-Korea, Pakisztán, Fülöp-szigetek.

⁴ Ezt az összeget úgy számolták ki, hogy az önkénteseknek mennyit kellene kifizetni munkájukért, ha a nonprofit szektor fizetett munkavállalói lennének. A többi mutató megalkotásánál is így határozták meg az önkéntes munka értékét.

Kutatási eredményeik szerint az ezredforduló közeledtével 190 millió önkéntest tartottak számon a vizsgált országokban, ez a felnőtt népesség 20%-a (1. táblázat). 22 országra vetítve 1995-ben 28% volt az önkéntesek aránya a népességben belül. Itt nem időbeli csökkenésről van szó, hanem a minta összetétele változott. A teljes munkaidős állások számának növekedéséből ítélve pedig láthatjuk, hogy egy önkéntesre átlagosan több munkaóra jutott 1997-ben. Számításaik szerint az önkéntes munka értéke 22 ország átlagában a GDP 1,1%-át tette ki 1995-ben. Magyarországon ez az arány 0,1% volt. Mind az egyes országtípusok között, mind azokon belül jelentős eltérések tapasztalhatók. A szervezeti önkéntes munka a fejlett országokban járul hozzá legnagyobb mértékben a GDP-hez, különösen igaz ez a skandináv országokra.

2. ábra

A jelenleg szervezeti önkéntesek aránya*

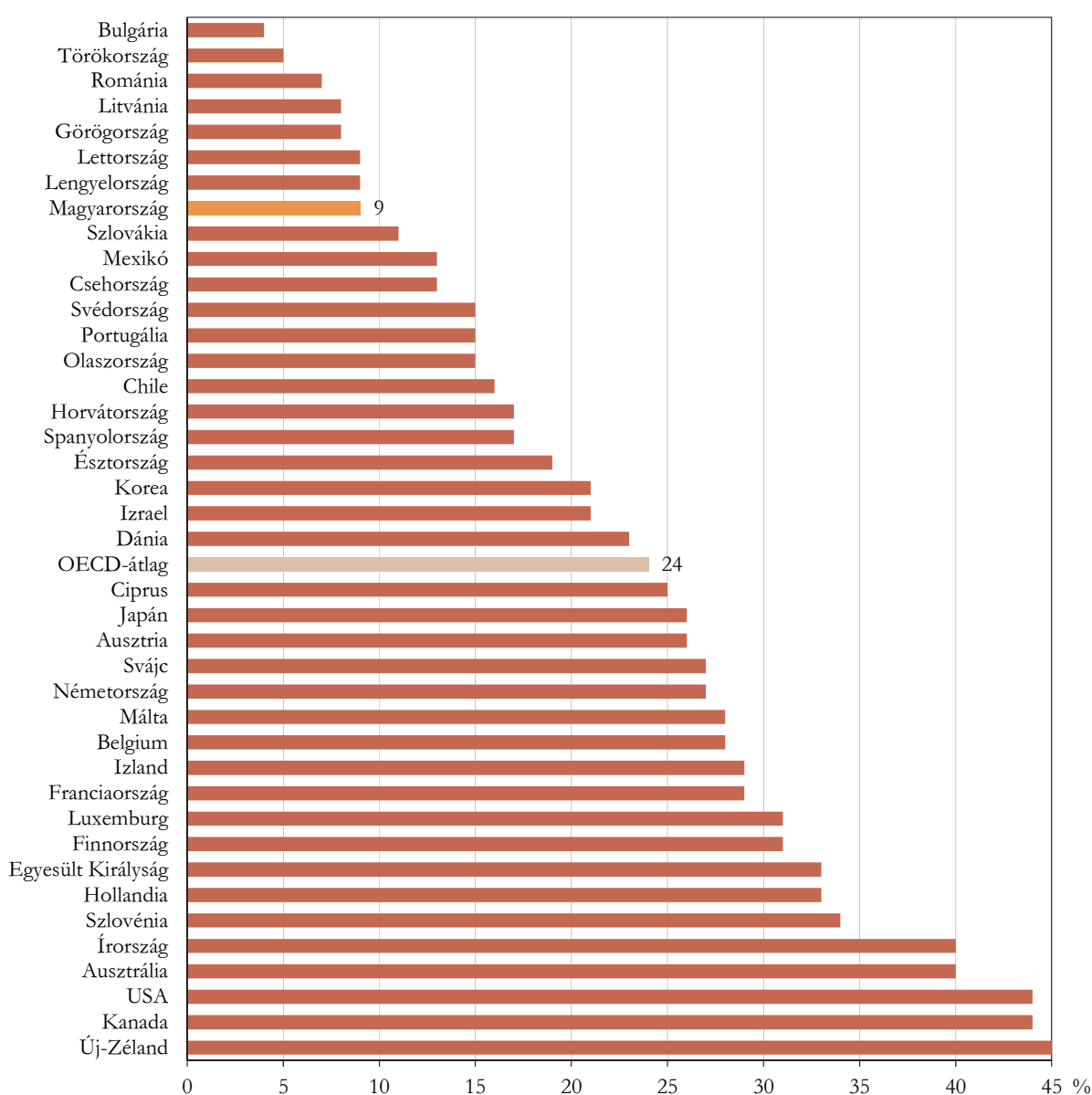
Forrás: Eurobarometre 2010.

* A 14 éves és idősebb népesség körében, 32 vizsgált országban.

Az önkéntességnek munkaerőpiaci szempontból is van jelentősége. Az ILO (2010) az önkéntességet legális informális foglalkoztatásként és a nem megfigyelt gazdaság legális részeként aposztrofálja. A Johns Hopkins Egyetem 22 országra kiterjedő kutatásában 1995-ben, a teljes mezőgazdaságon kívüli foglalkoztatásból az önkéntesek munkája 2,1%-ot, a fizetett nonprofit munkavállalóké több mint kétszer ennyit tett ki. 1997-ben 35 országban az önkéntesek a gazdaságilag aktív népesség 1,6%-át, a nonprofit szektor fizetett dolgozói pedig 2,8%-át képviselték. A vizsgálat eredményei szerint az önkéntesség és a nonprofit szervezetek súlya az USA-t megelőzve Nyugat-Európában a legnagyobb, ahol az alkalmazottak 10,3%-át adja ez a szektor. A többi vizsgált fejlett országban a megfelelő arány 9,4, Latin-Amerikában 3,0, Közép- és Kelet-Európában pedig 1,7% (Salamon et al. 1999, 2004, ILO 2010, Salamon 2011).

3. ábra

Az elmúlt egy hónapban szervezeti önkéntesek aránya*

Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: A Gallup World Poll 2013–15-ös vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 40 vizsgált országban.

Az Eurobarometer 2010-es felmérésében – a 2011-es Önkéntesség európai évere készülve – több célzott, önkéntességre vonatkozó kérdés is szerepelt. A felmérésbe 32 országot, vagyis a 27 európai uniós tagállamot, 3 tagjelöltet (Horvátország, Macedónia, Törökország), valamint Izlandot és a Ciprusi Török Közösséget vonták be (2. ábra). Az adatgyűjtést országos reprezentatív mintán lakossági megkérdezéssel végezték a 14 év feletti népesség körében. Az eredmények szerint a megkérdezettek 80%-ára volt jellemző az aktív társadalmi szerepvállalás. Az EU-27 állampolgárok 30%-a végzett szervezeti önkéntes munkát. 2006-ban ez az arány 34% volt. Lettországon, Máltán és Magyarországon egyaránt 21%-os szervezeti önkéntességet mértek. Ezzel az értékkel az EU-országok között a harmadik negyedben helyezkedünk el. Az éllovasok ebben a felmérésben is Hollandia, Dánia, Svédország, Ausztria, Finnország, a sereghajtók pedig Görögország, Portugália, Bulgária, Ciprus, Litvánia voltak.

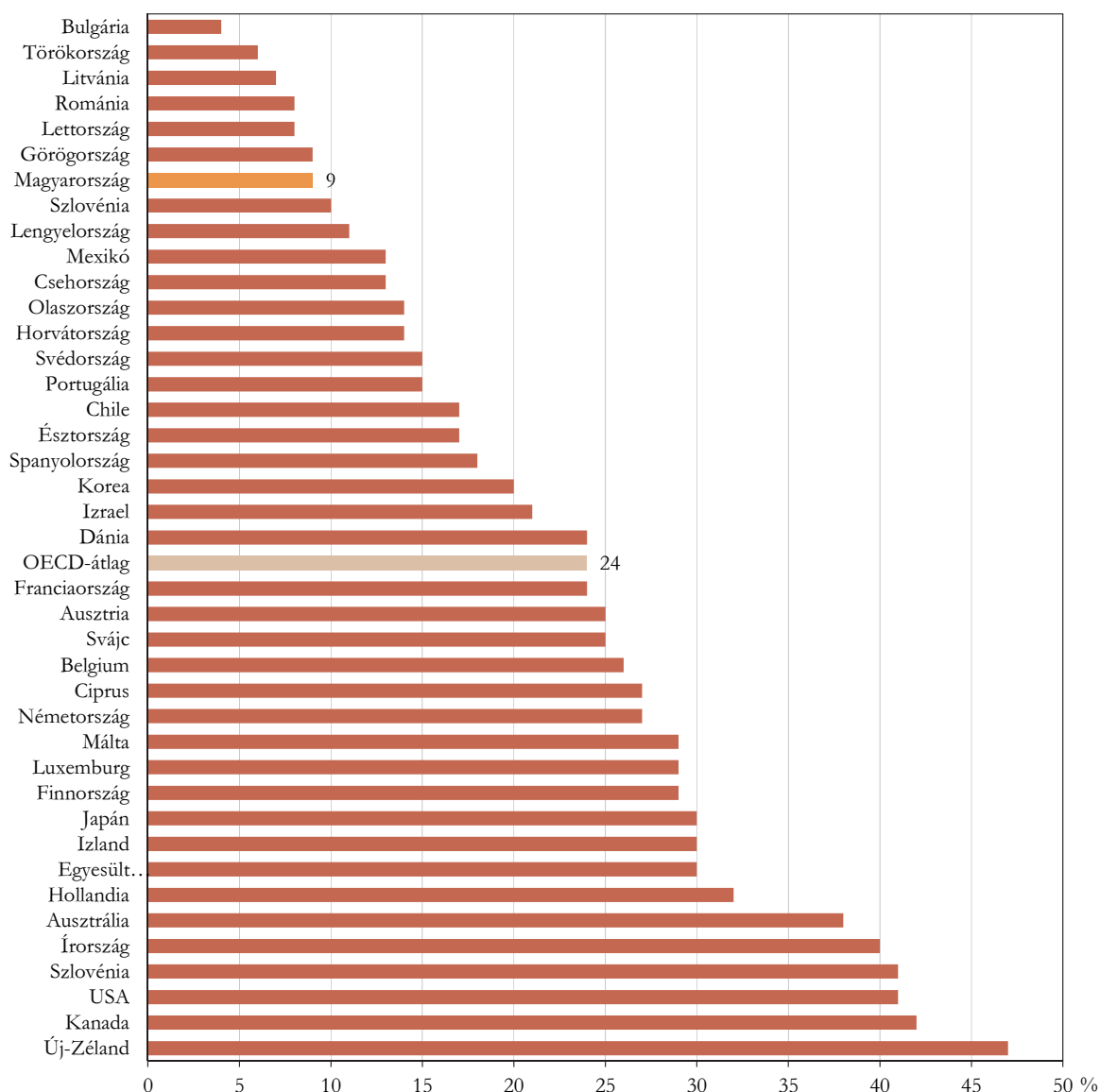
A Gallup World Poll 2013–2015-ös vizsgálata 40 országra terjedt ki a 15 éves és idősebb népesség körében. A kérdést az elmúlt egy hónapra vonatkozóan fogalmazták meg az elterjedtebb elmúlt egy éves időszak helyett, ennek megfelelően a mért szervezeti önkéntesség arányok alacsonyabbak a fentiekénél (3. ábra). Azt állapították meg, hogy az elmúlt egy hónapban a megkérdezettek 24%-a volt szervezeti önkéntes. Magyarországon ez az arány csupán 9% volt. A legtöbb önkéntest az angolszász nem európai országokban (Új-Zéland, Kanada, USA, Ausztrália) mérték, a legkevesebbet pedig Kelet- és Közép-Európában, Görögországban és Törökországban.

A nemzetközi kutatásokból markánsan kirajzolódik egy nyugat–kelet tengely: a fejlett, – töretlen – demokratikus hagyományokkal rendelkező államokban lényegesen nagyobb a szervezeti önkéntesség súlya. A kutatások azt is alátámasztják, hogy az önkéntesek aránya nagyban összefügg az adott ország nonprofit szektorának és civil társadalmának fejlettségével, ez pedig összetett történelmi, politikai, kulturális és társadalmi tényezőkre vezethető vissza.

Az önkéntesek néhány társadalomstatisztikai jellemzője

Az önkéntes szektor nagyságára és gazdasági súlyára vonatkozó makrostatisztikákon felül érdemes megvizsgálnunk az önkéntesek néhány karakterjegyét. A kutatások olyan alapvető adatokat szolgáltatnak ehhez, mint a nem, a kor, a foglalkozás, vagy annak jellege.

Az elmúlt egy hónapban szervezeti önkéntes férfiak aránya*

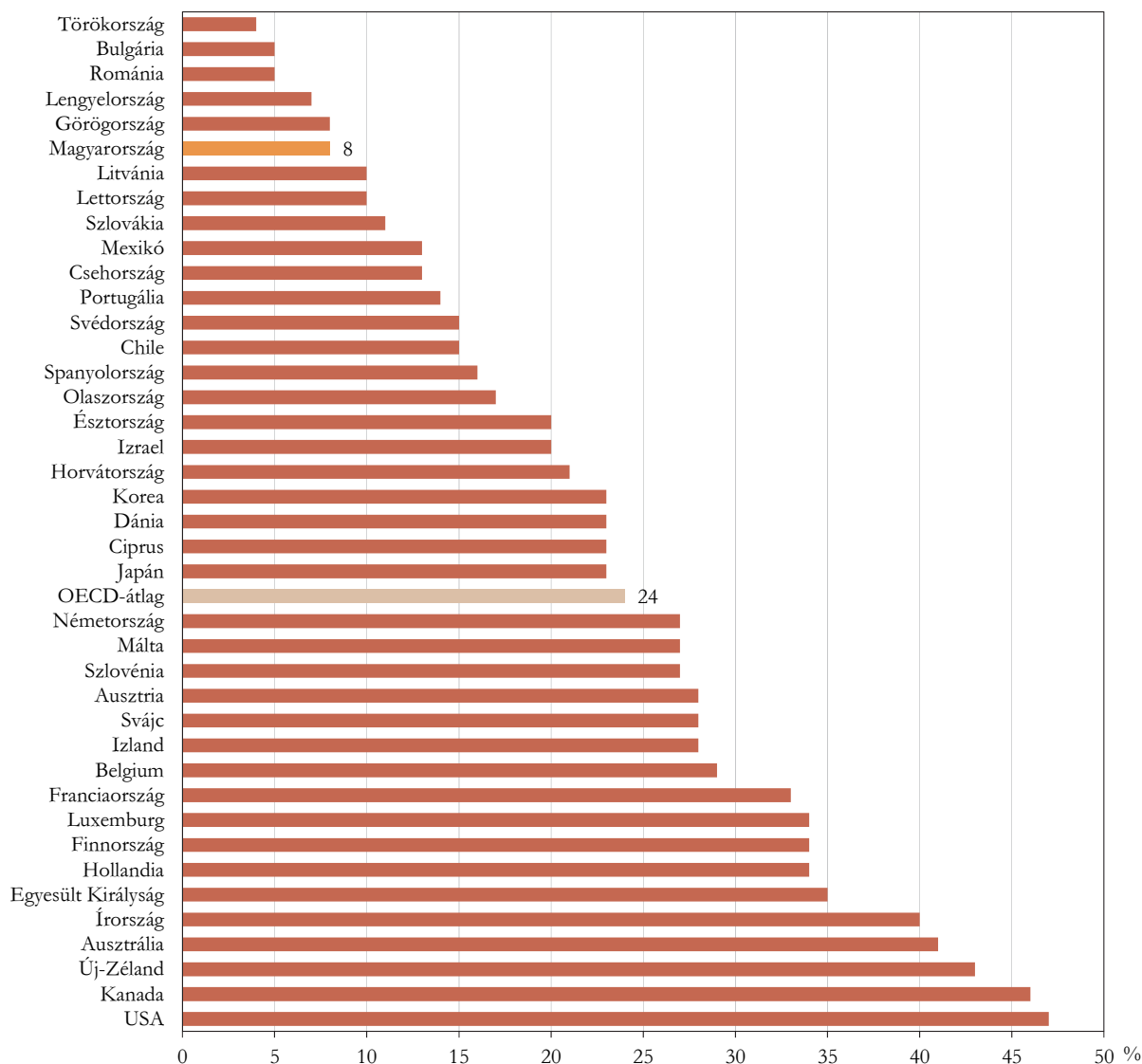
Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: A Gallup World Poll 2013–15-ös vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 40 vizsgált országban.

A Gallup World Poll 2013–15-ös kutatása az összes államra vetítve nem mutatott ki érdemleges eltéréseket a nemek között. Az egyes országokat tekintve elmondható, hogy a másik nemhez képest a férfiak többet önkénteskedtek Szlovéniában (41%), Japánban (30%), Új-Zélandon (47%) és Cipruson (27%) (4. ábra), a nők pedig Franciaországban (33%), az USA-ban (47%), Kanadában (46%) és Horvátországban (21%) (5. ábra).

Az elmúlt egy hónapban szervezeti önkéntes nők aránya*

Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: A Gallup World Poll 2013–15-ös vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 40 vizsgált országban.

A fiatalok önkéntességére az elmúlt években egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek világszerte. A 2013–15-ös Gallup-eredmények szerint a 15–29 éves fiatalok (23%) a népességben (24%) mért aránynál hajszálnyival kevesebb önkéntes munkát végeztek. Magyarországon ennek az ellenkezője igaz, ugyanis 11%, az országos átlagnál 2 százalékponttal magasabb volt a fiatal szervezeti önkéntesek aránya. A fiatalok az átlagnál lényegesen (legalább 5 százalékponttal) többet önkénteskedtek olyan új európai uniós tagállamokban, mint Észtország, Szlovénia, Horvátország, Lengyelország, valamint Lettország. A fiatalok az országos átlag alatt teljesítettek Finnországban, Svájcban, az Egyesült Királyságban és Írországban.

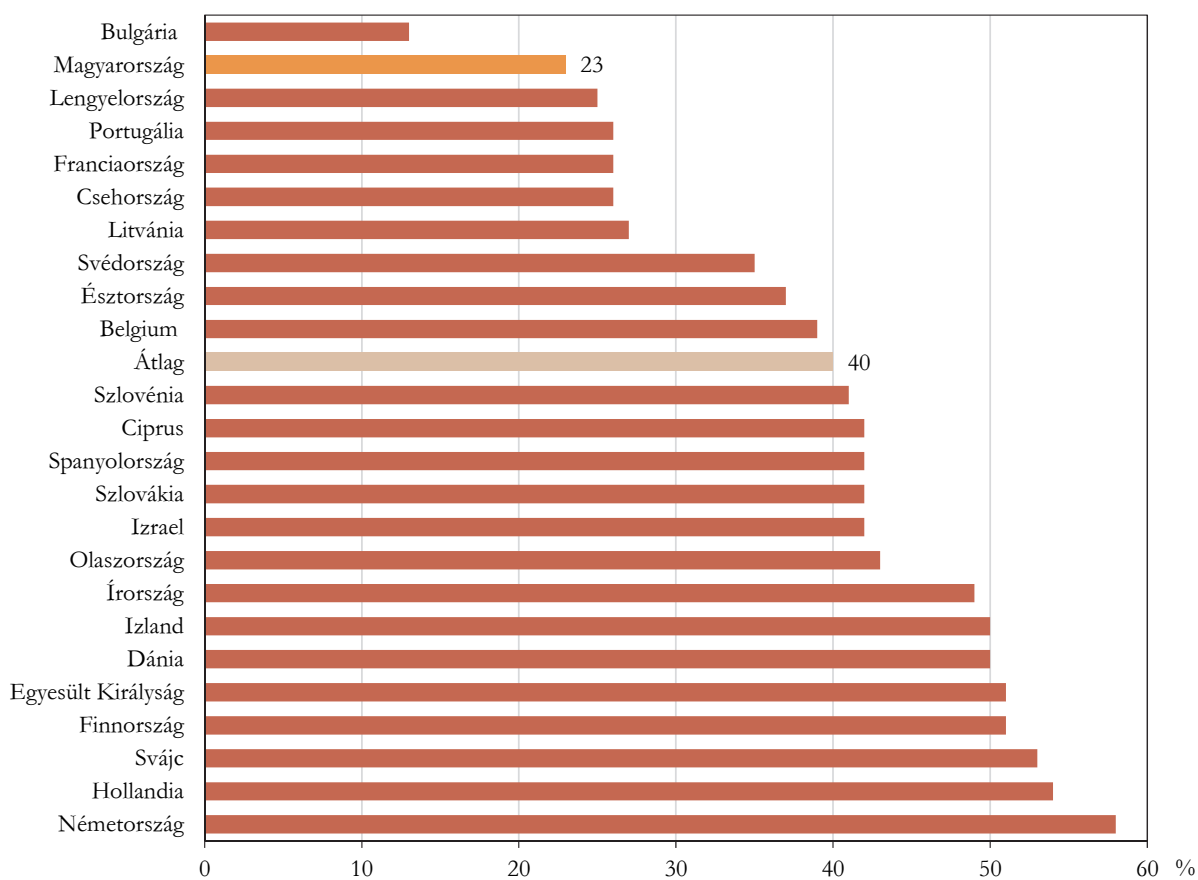
Az Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey) 24 országból a 15 éves és idősebb népesség körében gyűjtött önkéntesség-adatokat az elmúlt egy évre vonatkozóan 2012-

ben. Eredményeik szerint átlagosan 40% volt a fiatal, 15–29 éves szervezeti önkéntesek aránya a vizsgált országokban (6. ábra). Ehhez képest Magyarországon a fiatalok 23%-a önkénteskedett szervezeti keretek között. Ezzel az eredménnyel Bulgáriát ugyan jelentősen megelőzve, de az utolsó előttiek voltunk a 24 ország között. Kevés fiatal önkéntest regisztráltak még Lengyelországban (25%), Portugáliában (26%), Franciaországban (26%) és Csehországban (26%). A fiatalok a legtöbb szervezeti önkéntes munkát Németországban (58%), Hollandiában (54%), Svájcban (53%), Finnországban (51%), az Egyesült Királyságban (51%), Dániában (50%) és Izlandon (50%) végezték. Ezekben az országokban a fiatalok legalább fele segített valamilyen civil vagy jótékonyági szervezetnek az elmúlt egy évben.

6. ábra

Az elmúlt egy évben szervezeti önkéntes 15–29 évesek aránya*

Forrás: OECD 2015.

Megjegyzés: Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey) 2012 vizsgálata.

* A 15 éves és idősebb népesség körében, 24 vizsgált országban.

Az Eurobarometer 2010-es adatai nem mutattak érdemleges eltérést az egyes korosztályok között.

Több felmérés tanúsága szerint a tipikus európai és magyar önkéntes magas presztízsű, magas iskolai végzettségű, gazdaságilag aktív, sokszor értelmiségiként dolgozó felnőtt, aki általában gyermekes családban él. Ami a munkaerőpiaci státust illeti, az Eurobarometer 2010 eredményei alapján az európai önkéntesek nagy része gazdaságilag aktív. Magas körökben a vezető beosztásúak aránya (46%), körülbelül harmaduk fehérgalléros (35%), negyedük kékgalléros alkalmazott (28%), az önállóak aránya pedig 33%. Az önkéntesek 36%-a főtevékenységként vagy

munka mellett jelenleg is tanul. A munkanélküliek (19%) és háztartásbeliek (22%)⁵ az aktívaknál kisebb arányban önkénteskednek, nagyjából ötödük segít valamilyen szervezetnek szabadidejében. Az európai önkénteseket erős politikai érdeklődés jellemzi. (Perpék 2011a, 2011b).

Népszerű tevékenységcsoportok

A kutatásokból az is leszűrhető, hogy az önkéntesek mely tevékenységekben vesznek leginkább részt. A Johns Hopkins egyetem 22 országra vonatkozó 1995-ös adatai szerint a legtöbb önkéntes a rekreációs és sportszervezetekben, valamint a szociális ellátások területén tevékenykedett. Az önkéntesek ledolgozott munkaóráinak fele erre a két szférára koncentrált. A harmadik legtöbb önkéntest a környezet- és jogvédelem, vagy valamilyen fejlesztés köré alapított szervezetek vonzották. Ezeket Salamon *expresszív* szervezeteknek nevezte el. A nonprofit szektor fizetett alkalmazottai a legtöbb időt a *szolgáltatói* profilú oktatási, egészségügyi és szociális szervezeteknek szentelték. A szektor dolgozóinak kétharmada összpontosul ezekben a területeken. Két évvel később 35 országban azt tapasztalták, hogy az önkéntesek a legtöbb időben a szociális ellátásokat nyújtó szervezeteknél, a második legtöbbet az inkább *expresszív* jellegű szervezeteknél (kultúra, rekreáció, sport, jogvédelem) töltötték (Salamon 2004).

Az Eurobarometer 2010-es megállapításai szerint az EU-ban a sporttal kapcsolatos szervezetek a legnépszerűbbek, az önkéntesek harmada adományozta idejét ezeknek. A kultúra, oktatás és művészet területén az önkéntesek ötöde tevékenykedett, karitatív szervezeteket 17%-uk, egyházakat 16%-uk segített (Eurobarometre 2010).

Magyarországon – Európához hasonlóan – a legnagyobb aktivitást az *expresszívnek* tekinthető területeken mérték mindkét kutatásban. Ez egybehangzik Inglehart (2003) azon megállapításaival, amelyeket az European Values Survey és a World Values Survey 1999–2001-es eredményei alapján tett. Inglehart három csoportba sorolta az önkéntes szervezeteket, és ezek közül a magyarországi önkéntesek a *szabadidős és hobbiszervezetekben* (sport, ifjúság, vallás, kulturális és szakmai szervezetek) voltak a legaktívabbak (Perpék 2011a, 2011b, Salamon et al. 2004).

Formális és informális szemlélet: magyarországi kutatások

Magyarországon a KSH szervezeti adatgyűjtésen alapuló felmérése 2013-ban 490 ezer szervezeti önkéntest és 51 millió általuk ledolgozott munkaórát regisztrált. Ez 24,5 ezer főállású foglalkoztatott munkaidejének felel meg. A munka értékét – azt a bért, amelyet az önkénteseknek ki kellene fizetni, ha a nonprofit szektor munkavállalói lennének – 55 milliárd forintban határozták meg (KSH 2012). A KSH⁶ GDP-adatait figyelembe véve ez az összeg az éves magyarországi GDP 0,2%-a. Ez az arány jelentős növekedést jelent a Johns Hopkins Egyetem kutatásában mért 1995-ös 0,1%-hoz képest.

A szervezeti adatgyűjtés és csupán a szervezeti önkéntesség számbavétele miatt ezzel az adattal minden bizonnyal lényegesen alábecsüljük a magyarországi önkéntesség valódi súlyát. Erre következtethetünk az alábbi felmérések adataiból is (2. táblázat⁷).

---

⁵ A kérdés így hangzott: Ön jelenleg aktívan részt vesz-e vagy önkéntesen dolgozik-e egy vagy több szervezetben az alábbiak közül? A felsorolt százalékok az összes „igen”-nel válaszolóra vonatkoznak.

⁶ A magyarországi GDP nagysága 2013-ban 30 065 005 millió forint volt.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt015.html

⁷ A táblázatban összehasonlításként szerepeltetjük a 2009-es önkéntes motivációs kutatás és az Eurobarometer 2010-es eredményeit is.

A hazai önkéntesség-kutatások és az Eurobarometer 2010-es eredményei

Az önkéntesség típusa	FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS			FORMÁLIS	
Szempont/ kutatás	<i>Magyar lakossági adományok és önkéntes munka kutatás</i>		<i>Önkéntes munka Magyarországon</i>	<i>Magyar önkéntes motivációs kutatás</i>	<i>Eurobarometer, EU-27</i>
	KSH	Önkéntes Központ Alap.	KSH	Bartal-Kmetty	EU
Adatfelvétel éve	1993	2004	2011	2009	2010
Vizsgált alapsokaság	Felnőtt népesség	14 év feletti népesség	15–74 éves népesség	Rendszeres önkéntesek	14 év feletti népesség
Formális önkéntesség	5% 400 200 fő	10% 900 000 fő	28% 2,2 millió fő	–	–
Informális önkéntesség	24% 1,7 millió fő	30% 2,6 millió fő	93%: közvetlenül 4%: szervezet	–	–
AZ ÖNKÉNTES					
Nem	főként férfi	főként férfi	inkább nő	inkább nő	–
Életkor	21–50	31–50	40–69; 60–64	18–45	nem döntő, de 40–54
Családi állapot	házas	házas vagy hajadon/nőtlen	házas	házas vagy hajadon	–
Gyermekek száma	2–3	1–3	nincs; ha van: 2	2	–
Iskolai végzettség	felsőfokú	középiskolai, felsőfokú	felsőfokú	felsőfokú, középfokú	felsőfokú, tanuló
Foglalkozás	vezető, beosztott értelmiségi	beosztott értelmiségi	(foglalkoztatott)	szolgáltatás, beosztott értelmiségi	vezető
Lakóhely	község, főváros		község, város	város, község	–
Vallásosság	minden harmadik önkéntes vallásos	minden második önkéntes vallásos	–	minden második a maga módján vallásos	–
A SZERVEZET ÉS A MUNKA					
A szervezet típusa	helyi önkormányzat	civil szervezet, állami intézmény		–	–
A szervezet tevékenységi köre	egyház, kultúra, szociális ellátás	egyház, rekreáció és sport, szociális ellátás, kultúra		rekreáció és sport, polgári és jogvédelem	sport, oktatás, kultúra, művészet
Kinek az érdekében?	a közösség általános érdeke		család, rokon, barát	–	szolidaritás, humanitárius segítség
A munka tartalma	ügyintézés, település-fejlesztés, oktatás, kultúra, egészségügy	lakóhelyi segítség, ügyintézés, szociális, egészségügy, művelődés	házimunka, ügyintézés, vásárlás, gyermekfelügyelet	rendezvények, adminisztráció, gyermek- és ifjúságügy	–
Motiváció	jó érzés segíteni			(szociális) érték	–

Forrás: Perpék 2011a, Perpék 2011b; Bartal-Kmetty (2010), Czako et al. (1995), Czike-Kuti (2006), Eurobarometre 2010, KSH 2012 alapján.

A rendszerváltás óta három nagy, egyéni adatgyűjtésen alapuló hazai önkéntes kutatás veszi számba a közvetlenül segítő nem szervezeti önkénteseket is a szervezeti mellett. Az első

1994-ben végezték 14 933 fő megkérdezésével (Czakó et al. 1995). A minta a felnőtt magyar népességből származott. A következő nagy kutatásra 2005-ben került sor, amikor 5 ezer főt kérdeztek meg a 15 éves és idősebb népességből. Ebbe a sorba tartozik még a KSH 2011-es felvétele, amelyben körülbelül 60 ezer főt kérdeztek meg a Munkaerő-felmérés 2011. III. negyedévi kiegészítéseként. A KSH ezzel a felméréssel egyébként igen gyorsan reagált az ILO azon ajánlásaira, amelyek az önkéntesség szervezeti és nem szervezeti válfajának együttes mérésére vonatkoznak. Ha tehát tágítjuk a kereteket és a közvetlenül segítő, informális önkénteseket is górcső alá vesszük Magyarországon, a nemzetközi felmérésekben mértnél nagyságrendekkel magasabb önkéntesség aránnyal számolhatunk. A 2005-ös kutatási eredmények szerint a 14 év feletti népesség 40%-a, 3,5 millió fő végzett önkéntes tevékenységet az elmúlt évben, 10% szervezeti keretek között, 30% anélkül (Czike, Kuti 2006). A KSH – más módszertannal dolgozó – 2011-es kutatása pedig 2,2 millió (28%) önkéntesről számol be a 15–74 évesek körében (KSH 2012).

Ami a társadalomstatistikai jellemzőket illeti, az önkéntesek összetétele nem változott számottevően a kutatások között eltelt időszakban. A rendszerváltás utáni időszakra volt a leginkább jellemző, hogy a legtöbb önkéntes munkát a konszolidált, kétgyermekes családban élő felnőttek, főleg férfiak végezték (Czakó et al. 1995). 2005-re a nőtlenek és hajadonok körében is megnőtt az önkéntesség (Czike–Kuti 2006). A KSH 2011-es eredményei szerint a legtöbb önkéntes házas és gyermektelen; ha van gyermek, akkor kettő van belőlük a családban. Az európai tendenciához hasonlóan a magyar önkéntesek is magasan képzettek, legalább középfokú, de inkább felsőfokú végzettségűek. A gazdaságilag aktív rétegbe tartoznak, foglalkoztatottak, sok esetben értelmiségi foglalkozásúak.

Ha szervezet volt a segítség kedvezményezettje az elmúlt évben, az az 1994-es kutatási eredmények szerint leggyakrabban a helyi önkormányzat volt, a 2005-ös adatfelvétel értelmében pedig valamilyen civil szervezet vagy állami intézmény. Részben a nemzetközi kutatások eredményeit erősíti meg, hogy a segített szervezetek egyfelől expresszív (kultúra, rekreáció, sport, jogvédelem), másfelől szociális szolgáltató jellegűek. Az 1994-es és 2005-ös felmérés azt mutatta ki, hogy az önkéntesek munkájukat jórészt a (helyi) közösség érdekében végezték az elmúlt évben. A 2011-es KSH-adatok szerint a közvetlenül segítették főként a tágabb családból, a rokonságból, valamint a baráti körből kerültek ki az elmúlt 12 hónapban. (Czakó et al. 1995, Czike–Kuti 2006, Perpék 2011a, 2011b, KSH 2012).

Összefoglalás

Az önkéntes munka egyéni döntés, egyéni választás, amely nézetem szerint bizonyos szintű emberi, kulturális és társadalmi tőkét követel meg a cselekvőtől (Wilson–Musick 1997:694). Egyben vissza is hat az egyénre: növel(het)i, gazdagít(hat)ja a rendelkezésére álló tőkeállományt. Az egyéni önkéntes tevékenységnek ugyanakkor a helyi közösségre és az egész (civil) társadalomra is vannak, lehetnek tovagyrúzó hatásai. Pontosabban, mindezen tényezők kölcsönösen és pozitívan hatnak egymásra (Perpék 2011b). Az önkéntesség tehát nem légtüres térben létezik, azt kizárólag az adott ország történelmi, kulturális, politikai és társadalmi kontextusában érdemes vizsgálni.

Az önkéntességnek számos definíciója és mérési módszere létezik, és mindezek lényegesen befolyásolják a kutatási eredményeket. Írásomban azt támasztom alá, hogy a hazai

önkéntesség akkor térképezhető fel valóságként, ha annak formális/szervezeti és informális/közvetlen változatát egyaránt vizsgáljuk. Ez egybeesik az ENSZ és az ILO ajánlásaival (UN 2003, ILO 2010). Magyarországon indokolt továbbá, hogy a szervezeti adatgyűjtés mellett egyéneket is megkérdezzünk önkénteskedési szokásaikról.

A legutóbbi évekig a nagy nemzetközi összehasonlító nonprofit szektor és önkéntes munka kutatások a formális szemléletet követve csak a szervezeteknek nyújtott segítséget mérték fel. Mivel Magyarországon a közvetlenül segítők aránya lényegesen meghaladja a szervezeti önkéntesek arányát, ezek a felmérések a hazai önkéntességnek csupán egy részét mutatták ki. A Johns Hopkins Egyetem nagyszabású kutatása is a szervezeti önkéntességet vizsgálta, ráadásul szervezeti adatgyűjtésen alapult, kétszeresen formális szemléletet képviselve. Ennek megfelelően Magyarországon az önkéntesség GDP-hez (0,1%) és foglalkoztatáshoz való hozzájárulása (0,3%) messze a nemzetközi átlag alatt volt a kilencvenes években (Salamon et al. 1999, 2004, Salamon 2011). A lakossági megkérdezésen alapuló felmérésekben Magyarország szintén jóval az átlag alatt teljesített a szervezeti önkéntesség terén (Eurobarometre 2010, Gallup World Poll 2013–15, European Social Survey 2012, OECD 2015).

Magyarországon a rendszerváltás óta három nagy, egyéni adatgyűjtésen alapuló hazai kutatás veszi számba az informális önkénteseket is a formális önkéntesek mellett. Ezek értelmében a nemzetközi felmérésekben mértnél nagyságrendekkel magasabb önkéntesség-aránnyal számolhatunk. A 2005-ös kutatási eredmények szerint 3,5 millió fő végzett önkéntes tevékenységet az elmúlt évben, ez a 14 év feletti népesség 40%-a. Az önkéntesek 10%-a szervezeti keretek között, 30% anélkül segített (Czike, Kuti 2006). A KSH 2011-es kutatása pedig 2,2 millió (28%) önkéntest regisztrált a 15-74 évesek körében (KSH 2012). Az európai és a magyarországi önkéntesek egyaránt magasán képzettek, legalább középfokú, de inkább felsőfokú végzettségűek. A gazdaságilag aktív rétegből kerülnek ki, foglalkoztatottak, sok esetben értelmiségi munkát végeznek.

Irodalom

- Bartal A. M.–Kmetty Z. (2011): Választás és meghívás. A református, vallásos önkéntesek vizsgálati eredményei. *Confessio* 1:55–65.
- Coleman, J. S. (1990): *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass., Belknap Press. Chapter 1., Chapter 12.
- Czakó Á.–Harsányi L.–Kuti É.–Vajda Á. (1995): *Lakossági adományok és önkéntes munka*. Központi Statisztikai Hivatal Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Czike K.–Bartal A. M. (2005): *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Civitalis Egyesület, Budapest.
- Czike K.–Kuti É. (2006): *Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció*. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest.
- Eurobarometre 73 (2010): *L'opinion publique dans l'Union Européenne*. Rapport. Volume 2. TNS Opinion & Social. Bruxelles.
- Henderson, P. (2007): *A kirekesztettek bevonása. Az európai közösségfejlesztés gyakorlatától a szakmapolitikáig*. Közösségfejlesztők egyesülete, Budapest.
- International Labour Organization (2010): *Manual of the Measurement of Volunteer Work*. International Labour Office, Geneva.

- Központi Statisztikai Hivatal (2012): Önkéntes munka Magyarországon. A Munkaerő-felmérés 2011. III. negyedévi kiegészítő felvétele. Budapest.
- OECD (2015): Participation in voluntary work and membership of groups and organizations for young adults. OECD Family database. www.oecd.org/els/family/database.htm
- Perpék É. (2011a): Az önkéntesség nemzetközi és hazai tendenciái. *Confessio* 35:2011/1:20–34.
- Perpék É. (2011b): Önkéntesség és közösségfejlesztés. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY. Simon and Schuster.
- Salamon, L. M.–Anheier, H. K. (1995): Szektor születik 1. Nonprofit Kutatások 4. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Salamon, L. M.–Anheier, H. K.–List, R.–Toepler, S.–Sokolowski, S. W. and Associates (1999): *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Chapter 1. Civil Society in Comparative Perspective. Appendix A., Appendix C. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies. Baltimore, MD.
- Salamon, L. M.–Sokolowski, S. W.–List R. (2004): *Global Civil Society: An Overview*. Baltimore, MD. The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- Salamon, L. (2011): *The European Volunteer Measurement Project*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Sebestény I., Kuti É., Toepler, S., Salamon, L. M. (1999): Hungary. In: Salamon, L. M., Anheier, H. K., List, R., Toepler, S., Sokolowski, S. W. and Associates: *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Chapter 15.
- Smith, D. H. (1994): Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering: A Literature Review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 23:243–63.
- Smith, T. W. (2006): *Altruism and Empathy in America: Trends and Correlates*. National Opinion Research Center, University of Chicago.
<http://www-news.uchicago.edu/releases/06/060209.altruism.pdf>. Letöltve: 2006.06.27.
- United Nations (2003): *Handbook on Nonprofit Institutions in the System of National Accounts* 4.45.
- Wilson, J.–Musick, M. A. (1997): Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. *American Sociological Review* 62:694–713.